

Краћи прилози

АНАСТАС ЈОВАНОВИЋ И РИСАНСКИ СВЕШТЕНИК ВУК ПОПОВИЋ

Љуба Стојановић, приређивач државног издања Вукове Преписке (1-VII., Б. 1907—1913) чије публикување ради ратних прилика није доведено до краја, даје следећу оцену преписке Вука Караџића са рисанским свештеником Вуком Поповићем: „Ово је једна од највећих и у свом роду једна од најзанимљивијих преписака. Очувана је готово цела: сто тридесет његових писама (изгледа само четири изгубљена), а од Вукових писама има само осам очуваних (сва штампана раније), а преко деведесет је изгубљено“.¹⁾

Ова преписка (Вук Караџић — Вук Поповић) значајна је за нашу културну историју, поред осталог, и по томе што нам пружа драгоцене податке о Анастасу Јовановићу (1817—1899), сликару и творцу српске литографије²⁾, посебно о ценама Јовановићевих икона и границама до којих су оне растуране, те улози којју је Поповић имао у растурању тих икона. Њен значај је утолико већи што преписка вођена између Јовановића и Поповића није приступачна, а велико је питање да ли је уопште и сачувана.³⁾

И Анастас Јовановић и Вук Поповић стајали су у тесној вези са Вуком. Јовановић је стално живео у Бечу, био са Вуком у свакодневном додиру и стајао са њиме у пријатељским односима: Јовановић је Вука фотографисао и литографисао, а Вук је Јовановићу обећао сарадњу на издавању „Споменика Србских“⁴⁾. Поповић је такође био добар Вуков пријатељ: његов помагач у

¹⁾ Вукова Преписка VII, Б. 1913, Предговор стр. III. Преписка са Вуком Поповићем налази се у књ. VII, стр. 1 — 445. У напоменама, бројеви поред писама, означавају стране VII књ. Вукове Преписке, Б. 1913.

²⁾ О Јовановићу видети расправу његове кћери Катарине А. Јовановић „О животу и раду Анастаса Јовановића“, СКГ XIII, 1924, 518—526 и 568—599, и чланак Вељка Петровића у НЕ СХС II, 159—160.

³⁾ Да су Јовановић и Поповић стајали у непосредној преписци, види се из Поповићеве преписке са Вуком, В. П. VII, 211, 233, 241, 244, 246, 251, 254, 264, 276.

⁴⁾ Вук је обећао Јовановићу животописе знаменитих људи из Карађорђевог времена за „Споменике Србске“ — А. Јовановић: „Изјашњење уз: Споменике Србске. У Бечу, на Преображење 1850“.

књижевном раду, али исто тако и његов помагач у не баш много часној трговини србуљама. Поред тога што су обојица били Вукови пријатељи, они су имали још једну додирну тачку: Јовановић је литографисао православне иконе, а Поповић је био правослазни свештеник. Посредством Вука њих двојица ступају у пословне везе пред крај 1853 год.

Октобра 1853 год., уз једну овећу пошиљку србуља, Поповић шаље Вуку и две своје домаће иконе за које му пише: „да их дате Молеру да ми их поправи и понови то вас молим“⁶⁾). Убрзо потом, Јовановић доставља Поповићу ради продаје једну количину својих икона, о чему овај извештава Вука: „Послао ми је Молер оне иконе за продају; али је сад код нас злочесто вријеме: велике кише, вјетрови и воде па људи нити могу долазити на пазар, нити их ја могу куд послати на углед, и зато ваљаће да ме причека за које вријеме док му пошаљем новце за њих 66 ф. и 34 к. у све“⁷⁾).

Око ових икона долази до расправе између Јовановића и Поповића. Изгледа да је Јовановић тражио новац одмах по пријему икона, док је Поповић хтео да новац пошаље тек пошто иконе распрода. На писмо које му је Јовановић тим поводом упутио⁷⁾ Поповић затеже са одговором⁸⁾ па ваљда на поновно Јовановићево тражење, моли Вука 28-III-1854 г. да он подмири Јовановића за овај дуг. Ово је писмо нарочито занимљиво с тога, што у њему Поповић замера Јовановићу због растурања икона по Боки преко неког Јеврејина Финца, при чему о Јовановићу говори не баш много бираним речима: „Ако можете подмирите ми Јовановића за оне иконе 66 фиор. и 34 кар. и реците му да ми пошаље још један сандук икона различни, ма да не шаље више овдашњем Чифуту (!) Финцу, или нека и мени као њему по оној цијени да. Чифутин продава оне више по 1 ф. а мање по 35 кар. а он их по ово мени продава. — И још ми се овај Чифут хвалио како га је исти Јовановић у Бечу с пићем почастио, и молио да му се прими за иконе да их он распрода на ове стране у нашем народу! Баш му је ово срамота, и види се да је то некакав сметењак и замузењак! Ако вам пане шаке реците му штогод за ово, и нека ми пошаље ако ће још коју, ма Богородичини највише“⁹⁾).

И у наредном писму Поповић моли Вука да исплати Јовановићу 66 ф. и 34 к. „да не цања и не шуња, и реците му да ми

⁶⁾ Поповић Вуку 17. X. 1853, 194.

⁷⁾ Поповић Вуку 6. I. 1854, 206.

⁸⁾ Поповић Вуку 10/22. I. 1854, 211.

⁹⁾ Поповић Вуку 30. I. 1854, 218. У овом писму Поповић јавља Вуку за Јовановића и следеће: „Ако га видите, реците му за онај дуг што га има имати од пок. Пера, биће брзо подмирен, јер га је покојник читовао, и новци су остављени код нашег околишног капетана“. Пок. Пера то је Пера Томов Петровић, брат Владичин. О његовој смрти и сахрани пише Поповић Вуку 17. I. 1854, 211—213.

⁰⁾ Поповић Вуку 28.III.1854, 226—227.

пошаље један сандук икона, ако оће и ако сам му мили од Чивута“.¹⁰⁾ Исто понавља и у писму од 10-IV-1854 г.¹¹⁾, но Вук Јовановића не исплаћује већ само склања да причека Поповића за новац док иконе распрода¹²⁾.

Премда Поповић још није исплатио ни прву пошиљку икона, Јовановић му је у међувремену, вероватно на Вукову интервенцију, послао и другу пошиљку у којој су се налазиле и 4 иконе на дрвету са рамовима¹³⁾. На две од тих икона рамови су се у путу поломили, те је питање поправке тих рамова извор за нови неспоразум између Јовановића и Поповића. Поповић тражи преко Вука да му Јовановић најпре пошаље „два рама здрава“, па ће онда примити „и за оне 4 иконе на дрвету своје динаре“¹⁴⁾. Јовановић не жури са одговором на ово тражење¹⁵⁾, већ то чини тек пошто му се Поповић преко Вука обратио једним новим писмом¹⁶⁾. Садржина Јовановићевог одговора није била повољна по Поповића и он то саопштава Вуку: „Хвала вам што сте Јовановићу предали оно моје писмо. Одговорио ми је на њ, и кад је писао, био је заиста нешто иједак, јер хоће силом да има свој разлог, а за мој не чини се ни вјешт. Не мили ми се већ писат му, али ваља да му пишем, и да га питам како ћу му новце послати за оне његове иконе на дрвету и на карти . . . Збиља кад пошаљем ове новце Јовановићу узмите оне моје двије иконе од њега и нек су код вас“.¹⁷⁾

Убрзо Поповић саопштава Вуку: „Писао сам Јовановићу да су му новци код мене готови, али нешто зановета, па зато није сам му ни слао до сад ништа. — Мисли бога ми да су овамо људи кукумари!“¹⁸⁾. За разлог овог Јовановићевог „зановетања“ дознајемо из Поповићевог писма Вуку од 10-XII-1854 г. (по новом): „Тај Јовановић, много ми нешто смокве суши! Ја му плаћам оне 4 иконе како смо се погодили по 21 ф. а он ми пише да неће него по 28 ф., и последије опет као какав паша бречи: „Иконе оћу на траг!“ и наређује ми да их предам овдје Бјеладиновићу, да их ови пода од његове стране којој црногорској цркви на поклон! Ма он може се надут као кријештавац, неће их имати на траг, него му се платити, пошто смо рекли. Ја вам ово јављам само да знате, али ви немојте се у ово мијешати, молим вас, па како нам изађе“.¹⁹⁾

¹⁰⁾ Поповић Вуку 1. IV. 1854, 230.

¹¹⁾ Поповић Вуку 10. IV. 1854, 233; но у овом писму вели да је дуг 76 ф. и 34 к., а не као у ранијем 66 ф. 34 к. Биће да је цифра 76 погрешна.

¹²⁾ ¹³⁾ ¹⁴⁾ Поповић Вуку 3. VII. 1854, 237.

¹⁵⁾ Поповић Вуку 7.VII.1854, 240.

¹⁶⁾ Поповић Вуку 30.VII.1854, 241 и Вук Поповићу 18.VIII.1854, 244.

¹⁷⁾ Поповић Вуку 11. IX. 1854, 246, 248.

¹⁸⁾ Поповић Вуку 7. XI. 1854, 251.

¹⁹⁾ Поповић Вуку 10. XII. 1854 (по новом), 254. Из овог писма дознајемо да је Поповић у замену за неке србуље дао поред осталог и „једну икону Јовановића“ (253).

Разлог је, дакле, неслагање у цени. Јовановић је тражио за иконе на дрвету по 28 ф., а Поповић је плаћао само 21 ф. Јовановић, међутим, ни после овог писма не пристаје на Поповићеву цену, тако да овај поново моли Вука да утиче на Јовановића да узме новац, изјављујући спремност да плати и она два разбијена рама, само да се ова ствар једном оконча.²⁰⁾ Јовановић остаје упоран и после месец дана Поповић поново пише опширно Вуку по овом случају: „Јовановић престаде писати ми. Ја сам га питао одавна хоће ли да му предам новце од они икона на дрвету и на карти овдје његовом познанику Жуђелу или Бјеладиновићу, и послѣ оне његове општре књиге, и измишљени неки ствари, није ми писао ништа. Ја сам готов са новцима по нашој првој погодби, и са штетом мојом, да му платим све, и хвала Богу кад нијесам до сад коме изио ништа, нећу ни за његове свеце, остат му дужан паре ниједне. Нек он моли Бога за Вас прво, па и за мене што му његове иконе добише неку цијену овамо, и да није тако опор, те ме одбио од себе, могао сам му много икона до сад на дрвету наручити, и за наше неке цркве, и за фамиље, што су ме били молили, па сам им се одрекао“.²¹⁾ Да би Вук био што боље упознат са целом овом ствари, те успешније могао утицати на Јовановића да се ова ствар оконча, Поповић му у писму од 14-V-1855 г. износи цио свој обрачун са Јовановићем:

„С Јовановићем овај ми је конат.

За 4 иконе на дрвету с рамовима по 21 фор. 84 ф.

За 77 икона малије по 30 крајцара — — — 38 ф. 30 кр.

За 65 икона и средњијех по 1 ф. — — — — 65 ф.

За сандук — — — — — — — — — 2 ф. 46 кр.

Свега 190 ф. 16 кр.

Од ове суме одбијам што сам потрошио у

ађенцији за подвоз — — — — — — — — 22 ф. 13 кр.

и за царину у Догани — — — — — — — — 7 ф. 40 кр.

Дакле остаје његовијех 160 ф. 37 кр.

Овдје му не одбијам у конат два... рама, што сам их нашао у мрве, сбог његова рђава слагања, нити му одбијам двије средње иконе од карте што сам нашао разбучене, нити му споминџем како кроз Далмацију шиље своје средње иконе по 48 к., а мале по 24 к. а мене их меће по 1 ф. и по 30 к. Још му нијесам продао једно 50 комада икона, и молим вас да му речете ако ће предаћу овдје коме рече 100 ф. у злату а за остало док продам нек ме причека. Нек вам покаже моје писмо па ћете ми по боље моје разлоге разумјети.“²²⁾

Вук, видећи да је ова распра између његова два пријатеља узела општре облике, прима на себе улогу су-

²⁰⁾ Поповић Вуку 25. I. 1855, 262.

²¹⁾ Поповић Вуку 21. II. 1855, 264—265.

²²⁾ Поповић Вуку 14. V. 1855, 270.

дије у овом спору и након неколико месеци из Поповићевог писма Вуку од 16/28-X-1855 г. сазнајемо за садржину Вукове пресуде: „Ја вам многа захваљујем на оној пресуди. Ја ћу вас послушати онако како сте одсудили да Молера исплатим, и послаћу вам с другијем вапором, јер немам данас кад о томе радити — 10 лира стрлини, а остало радићу му послати што прије, зашто још имам 35 икона његови средњи, а 20 мањи непродани; пак и немам при руци сад да га за све подмирим, а бих с драге воље да ми се једном од њега трсит. Он кроз Далмацију шиље своје иконе по 48 кр. средње, а мање по 24 а мене их је метнуо по 1 ф. и по 30 кр. Ето свједока Г. Петрановића који је ту; ма ништа за то, доста да сам га познао и по овоме и по другим његовим изговорима у писму који је човек. Ове лире нек прими по оној цијени која буде у тој пјаци, или ви се не мучите за то, ја ћу му писати кад му их пошљем, и за њих и за остало“²³⁾). Поповић жури да по пресуди поступи, те 6/18-XI-1855 јавља Вуку: „Молићу вас пошљите или предајте Молеру ове новце, а подмирићу га и за остало што прије. Да ми није с мога образа, баш бих му послао иконе натраг, и да сам приказао његове ријечи Ђатовићу који је био наредио иконе, доиста му наше то оправити. Гледајте оне моје двије да их од њега рекуперате, ако ли вам рече да стоје у таоство док се не наплати за ове, оставите их и не говорите му ништа. Био ми је писао да му новце пошаљем у Бечу на G. Teodor Tirka & Comp. Stadt № 747; дакле те не буде њега ту, дајте их овоме“²⁴⁾). На ово писмо Вук није одмах одговорио, те Поповић у писму од 18-I-1856 г. изражава забринутост да ли је Вук предње писмо примио, наводећи да је у њему за Јовановића био послао 120 ф.²⁵⁾

Почетком марта 1856 г. Поповић се захваљује Вуку што је склонио Јовановића да га за остатак дуга причека, те моли Вука да не заборави узети од Јовановића, када дуг буде сасвим подмирен, оне две његове домаће иконе које је послао Јовановићу на поправку.²⁶⁾ Међутим, са отплатом дуга не иде брзо: тек почетком августа 1856 год. Поповић пише Вуку да ће остатак дуга исплатити²⁷⁾, а у писму од 13-VIII-1856 г. шаље Вуку писмо за Јовановића са 40 ф., саопштавајући му уједно и садржину тога писма, „и ако би хтио пишем му да ми пошаље још коју икону“²⁸⁾.

Јовановић, сит нагађања и препирке са Поповићем, по овоме не поступа, тако да Поповић пише Вуку: „Иконописац Јовановић не посла ми онијех икона; како му драго, само молим вас да му речете за оне моје двије да ми их пошаље какве су гоћ!“²⁹⁾ Јова-

²³⁾ Поповић Вуку 16/28. X. 1855, 272.

²⁴⁾ Поповић Вуку 6/18. XI. 1855, 275—276.

²⁵⁾ Поповић Вуку 18. I. 1856, 279.

²⁶⁾ Поповић Вуку 4. III. 1856, 282.

²⁷⁾ Поповић Вуку 6. VIII. 1856, 294.

²⁸⁾ Поповић Вуку 13. VIII. 1856, 296.

²⁹⁾ Поповић Вуку 12. I. 1857, 300.

новић не жури са враћањем те две иконе и крајем фебруара 1857 г. оне се још налазе код њега, те Поповић пише Вуку: „Молим вас за оне двије домаће моје иконе да ми их искучите од Јовановића какве су гођ“³⁰⁾ Јовановић је, несумњиво, после овога предао те две иконе Вуку, јер о њима више нема никаквог помена у преписци.

Биће да су са овим и завршени пословни односи између Јовановића и Поповића; Јовановић, видећи Поповићеву неекспедитивност у плаћању, није хтео да се са њиме упушта у даље односе премда га Поповић у једном писму Вуку назива својим „побратимом“³¹⁾ — а сем тога крајем 1858 год. Јовановић затвара свој атеље у Бечу и прелази са Обреновићима у Србију, где постаје управитељ двора, најпре кнеза Милоша а потом кнеза Михаила, са кога положаја отступа, по сопственој жељи, одмах после 29 маја 1868 год.³²⁾

Из наведене преписке види се да Поповић у својим писмима Вуку говори често пута о Јовановићу не много бираним, већином чак и оштрим речима. Мислим да у оцени Јовановићеве личности Поповић није у праву:

1) Поповић уопште не увиђа своју грешку за претерано одуговлачење плаћања дуга Јовановићу: прву пошљику икона он је примио од Јовановића крајем 1853 год.³³⁾ а новац за те иконе послао је тек почетком новембра 1855 год.³⁴⁾, што значи да безмало пуне две године није платио Јовановићу ништа за примљене иконе.

2) Јовановићеве материјалне прилике у то доба нису биле много повољне. Још од ране младости Јовановић издржава мајку, сестру и брата³⁵⁾, а касније, кад се оженио, још и своју ужу породицу: жену и дете³⁶⁾. Поред издржавања породице, он мора отплаћивати и зајам који му је, додуше без интереса, дао за отварање уметничке радионице њему врло наклоњени бечки комисионар

³⁰⁾ Поповић Вуку 23. II. 1857, 307.

³¹⁾ Поповић Вуку 19. IV. 1857, 310, у коме му писму јавља и да за србуље даје Јовановићеве иконе. Јовановић је Поповићу писао једно писмо у лето 1857 г. у коме му је јавио о Вуковом путу за Србију — Поповић Вуку 23. IX. 1857, 317.

³²⁾ К. А. Јовановић: О животу и раду Анастаса Јовановића, СКГ XIII, 1924, 597—598.

³³⁾ Поповић Вуку 6. I. 1854, 206.

³⁴⁾ Поповић Вуку 6/18. XI. 1855, 275.

³⁵⁾ К. А. Јовановић, н. д., 523.

³⁶⁾ Датум Јовановићеве женидбе није познат, али је то морало бити крајем четрдесетих година пр. века, јер се његов најстарији син Константин родио у Бечу 13. I. 1849 (НЕ СХС II, 170, чланак Вељка Петровића о арх. Константину Јовановићу).

Курти³⁷⁾). Висина овога зајма није позната, али свакако да је у питању био већи износ, пошто су трошкови за отварање једне уметничке радионице били знатни. У ово доба такође пада и удаја Јовановићеве сестре Катарине³⁸⁾, што је ишло на његов трошак и значило један ванредни издатак у његовом материјалном стању.

Мислим да је у светлу ових чињеница сасвим оправдано Јовановићево тражење да му Поповић што пре плати примљене иконе, а Поповићева љутња што Јовановић продају својих икона по Далмацији врши и преко других повереника — који су у плаћању свакако били ревноснији од њега — неумесна је. Самим тим не може се прихватити ни оцена Јовановићеве личности, дата од стране Вука Поповића у преписци са Вуком.

Љубомир Никић

ФРАНЦУСКА ВЕРЗИЈА О ПУТУ САКСОНСКОГ КРАЉА У ЦРНУ ГОРУ

Пут саксонског краља у Црну Гору године 1838 привукао је пажњу Европе на нашу малу земљу, ово утолико прије што је саксонски краљ био риједак гост који је посјетио Црну Гору у првој деценији Његошеве владе, а о којој се онда уопште мало знало на Западу. Природно је онда и логично што се и у француској штампи појавила једна билешка о томе путу¹. Ова билешка нас двоструко интересује. Прво, самим тим што се односи на пут саксонског краља и, друго, што је то, колико је нама познато, поред Беланжеовог „путописа“², једина вијест о Црној Гори из доба владике Рада, писана са потпуним непознавањем ствари или са тенденцијом. Било је и раније, као и касније све до краја прошлог вијека, у Француској, било у историографским било у чисто литерарним дјелима, нетачности које су ширене о Црној Гори из незнања или са задњим намјерама, али нигдје није изнесено више измишљотина о нашој земљи него у ова два написа. А познато је са колико је горчине Његош говорио о кле-

³⁷⁾ К. А. Јовановић, н. д., 595. Вељко Петровић у Јовановићевој биографији (НЕ СХС, 159) наводи да је Курти позајмицама издржавао Јовановића све до 1845. Ове се позајмице свакако односе на издржавање породице, јер је Јовановић, услед династичке промене у Србији 1842 год. остао без стипендије која му је била извр средстава за живот.

³⁸⁾ К. А. Јовановић, н. д., 596.

¹ Excursion du roi de Saxe au Monténégro — Nouvelles annales des voyages et des sciences géographiques, Paris, 1839, III с. т. IV стр. 237-238.

² Stanislas Bellenger: Excursion dans le Monténégro — de Raguse à Piperi — L' Echo Français од 16-IX-1845.